

Qur'anic Explanation of the Role of Resistance in the Worldwide Mahdavi Government

Hossein Elahinejad¹

Received: 12/04/2020

Accepted: 28/06/2020

Abstract

"Resistance" has a basic role in human individual and social life and the Qur'an mentions it comprehensively. The fight between right and wrong (factor in the formation of resistance) and patience (factor in the continuation of resistance) are two important factors of resistance. According to the Qur'an, first, the fight between right and wrong guarantees the formation of resistance in human beings and second, the scope of the fight between right and wrong, which is in the political, cultural, economic and civilizational dimensions, includes formative, legislative, individual and social affairs. In the worldwide Mahdavi government, the confrontation between right and wrong between the savior and his companions and the opponents of the savior reaches its peak, and the most comprehensive and widespread war between good and evil takes place. Undoubtedly, the wider and deeper the fight, the wider and deeper the resistance. According to Qur'anic and narrative information, to form the reappearance (of Imam Mahdi) and establishment of a worldwide unified government, in addition to the resistance of the leader, the resistance of his companions is essential as well, since in this struggle, all disbelief is opposed to all faiths, and the fate of the Right Front depends on victory in this struggle. Therefore, the Right Front will fight against the enemy with all its power and resistance, and with the use of all earthly and heavenly forces, and will eliminate oppression and injustice from the earth forever, and the result will be the formation of a worldwide government based on right and justice in all arenas around the world. In the current study, the role of resistance in Mahdavi government has been examined through a descriptive-analytical and library method.

Keyword

The Qur'an, resistance, emergence, world government, Imam Mahdi (a.s), the fight between right and wrong.

---

1. Associate professor at Research Center for Mahdiism and Futurology, Islamic Sciences and Culture Academy, Qom, Iran.

Elahinejad, H. (2020). Qur'anic Explanation of the Role of Resistance in the Worldwide Mahdavi Government. *The Quarterly Journal of Studies of Qur'anic Sciences*, 2(4), pp. 109-134.

Doi: 10.22081/jqss.2020.56619.1043

تبیین قرآنی نقش مقاومت در حکومت جهانی مهدوی

حسین الهی نژاد^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۰۸

چکیده

«مقاومت» نقشی اساسی در زندگی فردی و اجتماعی بشر دارد و قرآن به صورت فراگیر آن را مطرح می‌کند. تقابل حق و باطل (عامل شکل‌گیری مقاومت) و صبر (عامل تداوم مقاومت) دو عامل مهم مقاومت‌اند. از دیدگاه قرآن اولاً تقابل حق و باطل، تضمین‌کننده شکل‌گیری مقاومت در انسان است، ثانیاً گستره تقابل حق و باطل که در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و تمدنی مطرح است، شامل تکوینیات، تشریعیات، امور فردی و امور اجتماعی می‌شود. در حکومت جهانی مهدوی تقابل حق و باطل میان منجی و یارانش و مخالفان منجی به اوج خود می‌رسد و فراگیرترین و گسترده‌ترین جنگ خیر و شر رخ می‌دهد. بی‌شک هرچه این مصاف گسترده‌تر و عمیق‌تر باشد، مقاومت گسترده‌تر و عمیق‌تر خواهد بود. در این پژوهش نقش مقاومت در حکومت مهدوی با روش توصیفی - تحلیلی و کتابخانه‌ای بررسی شده است. بر اساس داده‌های قرآنی و روایی برای شکل‌گیری ظهور و برقراری حکومت واحد جهانی علاوه بر مقاومت رهبر، مقاومت یارانش نیز لازم و ضروری است؛ زیرا در این ستیز، همه کفر در برابر همه ایمان قرار می‌گیرد و سرنوشت جبهه حق در گرو پیروزی در این مبارزه است؛ از این رو جبهه حق با همه قدرت و مقاومت و با به کارگیری همه نیروهای زمینی و آسمانی به مصاف دشمن می‌رود و زمین را برای همیشه از ظلم و بی‌عدالتی پاکسازی می‌کند و ثمره آن، تشکیل حکومت جهانی مبتنی بر حق و عدالت در همه زمینه‌ها در سراسر جهان است.

کلیدواژه‌ها

قرآن، مقاومت، ظهور، حکومت جهانی، امام مهدی، تقابل حق و باطل.

۱. دانشیار پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران. h.elahinajad@isca.ac.ir

■ الهی نژاد، حسین. (۱۳۹۹). تبیین قرآنی نقش مقاومت در حکومت جهانی مهدوی. فصلنامه مطالعات علوم قرآن،

Doi: 10.22081/jqss.2020.56619.1043

(۴)، صص ۱۰۹-۱۳۴.

مقدمه

قرآن، آخرین، جامع‌ترین و کامل‌ترین کتاب آسمانی است که برای آخرین، جامع‌ترین و کامل‌ترین دین نازل شده است. آیات قرآنی بیانگر تقابل دائمی میان حق و باطل، عدل و ظلم، صلاح و فساد، هدایت و ضلالت، خیر و شرند و توجیه‌گر براینند پیروزی همیشگی حق بر باطل، عدل بر ظلم، صلاح بر فساد، هدایت بر ضلالت، و خیر بر شر. قرآن افزون بر بیان جریان همیشگی این تقابل در دو عالم تکوین و تشریح، به تبیین مصادیق و انواع تقابل و به بیان شاخصه‌ها و راهکار پیروزی در این تقابل اشاره کرده است. در ابتدا لازم است به چارچوب نظری و نقشه تحقیق اشاره شود. بی‌شک شاخصه مقاومت، عامل اساسی در راستای برون‌رفت از تنگناهای تقابلی میان حق و باطل و عامل غلبه و پیروزی حق بر باطل شناخته شده و به‌عنوان یک مؤلفه مهم قرآنی دارای مبانی، شاخصه‌ها، انواع، کارکرد، رویکرد و گستره است. این مقولات که به نوعی بیانگر چارچوب نظری و نقشه راه تحقیق تلقی می‌شوند، در این نوشتار بحث و گفتگو قرار می‌شوند.

۱. مبانی مقاومت: مبانی مقاومت همان تقابل حق و باطل است که افزون بر مفهوم آوری مقاومت، زمینه شکل‌گیری آن را نیز فراهم می‌کند.
۲. شاخصه‌های مقاومت: مقاومت به‌عنوان یک مقوله مشکک دارای قوت و ضعف است و هرچه تقابل و کشمکش حق و باطل بیشتر باشد، مقاومت قوی‌تر و پرننگ‌تر خواهد بود.
۳. انواع مقاومت: مقاومت مقوله‌ای متنوع است و به انواع مختلفی نظیر مقاومت در عالم هستی و تکوین، و مقاومت در عالم بشری و تشریح قابل تقسیم است.
۴. رویکرد مقاومت: مقاومت از نظر رویکرد به مقاومت در نگرش فردی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، دینی، تمدنی قابل تعریف است.
۵. گستره مقاومت: مقاومت از نظر قلمرو، پر دامنه و پرگستره است و به‌عنوان یک مقوله فرا بشری افزون بر بشر، جوامع بشری و نظام‌های دنیایی، شامل حال موجودات دیگر از قبیل موجودات مادی و فرامادی نیز می‌شود.

پس از بیان نکات پنج‌گانه به دو نکته مهم اشاره می‌شود:

نکته اول: براساس داده‌های قرآنی مقاومت از جمله شاخصه‌های مهم انسانی است و براساس تقابل و کشمکش حق و باطل، صلاح و فساد، عدل و ظلم، فضیلت و رذیلت، علم و جهل، نور و ظلمت تعریف می‌شود و هرچه تقابل و کشمکش بیشتر، شاخصه مقاومت قوی‌تر و پررنگ‌تر خواهد بود و نهایت این قوت و پررنگی در فرجام تاریخ بشریت میان امام مهدی به‌عنوان نماد حق و حق‌گرایی با دجال و سفیانی نماد باطل و باطل‌گرایی رخ می‌دهد و برای اولین و آخرین بار مهم‌ترین و فراگیرترین جنگ خیر و شر بر روی زمین میان امام مهدی و دشمنان او اتفاق می‌افتد و منجی و یارانش به واسطه برخورداری از صبر و مقاومت نتیجه را که همان پیروزی بر دشمنان باشد، به نفع خود به تمام می‌کنند.

نکته دوم: در این نوشتار به سبب محدودیت نوشتاری و دوری از طولانی‌شدن سخن، از همه ابعاد و زوایای موارد پنج‌گانه با نگرش جزئی و تفصیلی نمی‌توان بحث کرد، بلکه در راستای نیاز مقاله برای رسیدن به هدف، تنها به موارد لازم که نتایج بحث بر آنها مترتب است، پرداخته می‌شود.

۱. مفهوم‌شناسی واژه‌ها

۱-۱. مقاومت

واژه مقاومت از ماده «ق. و. م.» به معنای قوت و نیرو (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۶، ص ۱۴۸)، استواری، ایستادن و استقامت (ابن‌منظور، ۱۴۱۶ق، ج ۱۲، ص ۴۹۹)، الزام و ثبات (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۹۳)، اعتدال و استوا (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۷، ص ۵۹۳) و استواری (بستانی، ۱۳۷۵: ص ۶۳) آمده است. معنای مقاومت این است که انسان راهی را انتخاب کند که آن را حق و درست می‌داند و در این راه شروع به حرکت کند و موانع نتواند او را از حرکت در این راه منصرف و او را متوقف کند. این معنای مقاومت است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸).

در قرآن مشتقات واژه مقاومت فراوان به کار رفته‌اند: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا؛ درحقیقت کسانی که گفتند: پروردگار ما خدا است، سپس ایستادگی کردند» (فصلت: ۳۰)؛ «وَفَأَسْتَقِيمُ كَمَا أُمِرْتُ؛ پس همان‌گونه که دستور یافته‌ای ایستادگی کن» (هود: ۱۱۲)؛ «إِنَّ

الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ؛ محققاً کسانی که گفتند پروردگار ما خدا است، سپس ایستادگی کردند، بیمی بر آنان نیست و غمگین نخواهند شد» (احقاف: ۱۳)؛ «فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ؛ تا مشرکان در پیمان خود نسبت به شما ثابت ماندند، شما هم نسبت به آنها در پیمان خویش ثابت باشید» (توبه: ۷)؛ «قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا؛ فرمود: دعای هر دوی شما پذیرفته شد. پس ایستادگی کنید» (یونس: ۸۹).

۱-۲. حکومت جهانی

حکومت جهانی به معنای حاکمیت فراگیر است که ادیان مختلف نوید آن را به پیروان خود داده‌اند و زمان وقوع آن در آخرالزمان یعنی فرجام تاریخ بشریت است و رهبری آن بر عهده منجی بشریت است که در اسلام به امام مهدی ۷ و در ادیان دیگر نظیر مسیحیت حضرت عیسی و در یهودیت به نام ایلیا معرفی می‌شود؛ چنان که در منابع حدیثی آمده است رسول اکرم ۹ می‌فرماید: «لَأَمْلِكَنَّ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، هر آینه او را بر مشارق و مغارب زمین مستقر می‌کنم» (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۲۵۴). امام باقر ۷ می‌فرماید: «يَفْتَحُ اللَّهُ لَهُ شَرْقَ الْأَرْضِ وَغَرْبَهَا؛ خداوند شرق و غرب زمین را برای او می‌گشاید» (طوسی، ۱۴۱۱، ص ۴۷۴). نیز آن حضرت می‌فرماید: «الَّذِينَ إِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ... وَ هَذِهِ الْآيَةُ لِأَلِ مُحَمَّدٍ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ - وَالْمَهْدِي وَ أَصْحَابُهُ يَمْلِكُهُمُ اللَّهُ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا؛ این آیه متعلق به آل محمد است، و مهدی موعود و یاران او که خداوند آنان را در شرق و غرب جهان جای دهد» (قمی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۸۷) آن حضرت همچنین می‌فرماید: «يَبْلُغُ سُلْطَانُهُ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ؛ حکومت وی به مشرق و مغرب می‌رسد» (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۳۳۱). حکومت جهانی که منجی در فرجام تاریخ بشریت شکل می‌دهد و به عنوان حکومت واحد جهانی شناخته می‌شود، از نظر گستره کران تا کران زمین را درمی‌نوردد و هیچ حکومتی در عرض این حکومت قرار نخواهند داشت و در طول تاریخ چه در گذشته و چه در آینده، بشر حکومتی با این وسعت و قلمرو را تجربه نکرده و نخواهد کرد.

۱-۳. حق و باطل

تقابل حق و باطل دیرین‌ترین و پرگسترده‌ترین تقابل است و علاوه بر فراگیری عرصه تکوین و تشریح، شامل نظامات و اجتماعات بشری را می‌شود و تا فرجام تاریخ بشریت تداوم خواهد داشت.

واژه «حق» که جمع آن حقوق و ضد آن باطل است، و به معنای وجوب (فراهدی، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص ۶) و موجود ثابت و از نام‌های خداوند متعال است و به معنای حزم و دوراندیشی، یقین، امر مقرر، مال و ملک، مرگ، بخت و اقبال، عدل، سزاوار و شایسته (ایرانی طرفی، ۱۳۸۴، ص ۳۳۷) و وسط و میانه (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۳، ص ۸۰) و مطابقت و موافقت آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۲۴۶). در قرآن لفظ «حق» با تمام مشتقاتش ۲۸۷ بار و لفظ «باطل» ۳۵ بار تکرار شده و در معانی گوناگونی آمده است.

۱. ثابت و واجب (ابن‌منظور، ۱۴۱۶ق، ج ۱۰، ص ۴۹): «وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ؛ خداوند می‌خواهد حق را با کلمات خود تقویت و مستقر کند و ریشه کافران را قطع نماید» (انفال: ۷).

۲. درستی و راستی: «وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا؛ وعده خداوند، حق (درست) است و کیست که در گفتار و وعده‌هایش، از خدا صادق‌تر باشد» (نساء: ۱۲۲).

۳. قرآن: «فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَى؛ هنگامی که حق (قرآن) از نزد ما برای آنها آمد، گفتند: چرا مثل همان چیزی که به موسی داده شد، به این پیامبر داده نشد» (قصص: ۴۸).

۴. دین اسلام: «لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ؛ تا حق (اسلام) را تثبیت کند و باطل را از میان بردارد» (انفال: ۸).

۲. شکل‌گیری مقاومت در فضای تقابل حق و باطل

شاخصه مقاومت در بستر شکل‌گیری تقابل حق و باطل خودنمایی می‌کند و به بار می‌نشیند. در پرتو تقابل حق و باطل که در مقولات مختلفی نظیر تقابل خیر و شر، تقابل فساد و صلاح، تقابل فضیلت و رذیلت و تقابل عدل و ظلم بازشناسی می‌شود، شاخصه مقاومت معنا و

مفهوم پیدا می‌کند. این حرکت در شخصی‌ترین امر که مربوط به امور فردی و مبارزه با نفس اماره است و از آن به جهاد اکبر تعبیر می‌شود تا عمومی‌ترین نوع مقاومت که در فضای جامعه شکل می‌گیرد و از آن به جبهه حق و باطل است تعبیر می‌کنند، ادامه پیدا خواهد کرد. در جای جای قرآن در آیات مختلف به صورت فراگیر به اهتمام این موضوع و کارکرد مهم آن اشاره شده است؛ مثلاً خداوند به پیامبر اکرم 9 و مسلمانان امر می‌کند تا در امر دین ایستادگی داشته باشند: «فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَ مِنْ تَابِ مَعَكَ؛ همان‌گونه که به تو فرمان داده‌ایم، بر این دین، پایداری کن. کسانی هم که از شرک، توبه کرده و همراه تو ایمان آورده‌اند باید در این مسیر پایداری کنند» (هود: ۱۱۲)؛ «فَلِذَلِكَ فَادُعْ وَ اسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ؛ بنابراین به دعوت پرداز، و همان‌گونه که مأموری ایستادگی کن» (شوری: ۱۵)؛ «فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ لَا يَسْتَحْفِكُ الَّذِينَ لَا يُوْفُونَ؛ پس صبر کن که وعده خدا حق است. مباد آنان که به مرحله یقین نرسیده‌اند، تو را بی‌ثبات و سبک‌سر گردانند» (روم: ۶۰). خداوند در این آیه به پیامبر دستور می‌دهد در برابر برخورد های کافران که حق را باطل می‌شمرند، مقاومت کند؛ چرا که خدا وعده پیروزی داده است و وعده‌ی خدا حق است و قطعاً به آن وفا می‌کند. به‌طور کلی شاخصه مقاومت در خلأ شکل نمی‌گیرد، بلکه در فضای دو قطبی حق و باطل تحقق پیدا می‌کند؛ یعنی اگر فضای دو قطبی حق و باطل که در قالب‌های مختلف خودش را نشان می‌دهد، ظهور خارجی پیدا نکند، اصلاً شکل‌گیری مقاومت بی‌معنا خواهد بود؛ به بیان دیگر اگر کشمکش نفس مطمئنه و لوامه از یک طرف و نفس اماره از طرف دیگر نباشد، جهاد درونی و مقاومت برای پیروزی بی‌معنا است یا اگر تقابل خواسته‌های رحمانی از یک طرف و خواسته‌های شیطانی از طرف دیگر نباشد، مبارزه و مقاومت بیهوده خواهد بود و این تقابل اگر در فضای اجتماعی میان جبهه حق و باطل نباشد، یعنی یک طرف انبیا، اولیا و انسان‌های خوب و از طرف دیگر شیاطین، طواغیت و انسان‌های بد قرار نگیرند و این دو جبهه در جامعه شکل نگیرد، مبارزه و ستیز همراه با مقاومت بیهوده جلوه می‌کند. پس به‌صورت سلسله‌مراتبی مبارزه و جهاد در بستر تقابل حق و باطل و مقاومت در بستر جهاد و مبارزه و پیروزی حق بر باطل در پرتو صبر و مقاومت به دست می‌آید.

۳. گستردگی مقاومت در پرتو گستردگی تقابل حق و باطل

تقابل حق و باطل از منظر قرآن که به معنای رودررو قرار گرفتن و مقابل هم ایستادن حق و باطل است از نظر قدمت، دیرین‌ترین و از نظر دامنه، گسترده‌ترین تقابل می‌باشد. بر این اساس، شروع این تقابل به وجود عالم و عالمیان و انتهای آن به پایان زمین و زمینیان منتهی می‌شود و از نظر گستردگی علاوه بر تکوینیات و امورات طبیعی^۱، تشریحات و امورات بشری را نیز دربرمی‌گیرد.^۲ به‌طورطبیعی در پی گستردگی تقابل حق و باطل و پردامنگی این کشمکش در حوزه‌های مختلف تکوین و تشریح، مبارزه و مقاومت در این عرصه نیز پرگستره و پردامنه خواهد بود؛ مثلاً در عالم وجود و هستی، کشمکش میان اعتقاد به خدا و انکار آن و اعتقاد به معاد و انکار آن و اعتقاد به توحید و انکار آن

۱. «فَدَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ؛ این است خدا، پروردگار حقیقی شما، و بعد از حقیقت جز گمراهی چیست؟» (یونس: ۳۲).

۲. «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ؛ او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست، فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند» (توبه: ۳۳).

و مانند آن مطرح است و در حوزه تشریح و آموزه‌های دینی، کشمکش میان قبول اسلام و انکار اسلام و قبول نبوت پیامبر اکرم و انکار آن و قبول حاکمیت و حکومت اسلامی و انکار آن و مانند آن مطرح می‌باشد. بی‌شک همه این موارد و فراوانی حوزه‌ها و مصادیق آنها، نشان از فراگیری و گستردگی درگیری حق و باطل دارد که بالتبع در همه این حوزه‌ها و عرصه‌ها براساس داده‌های قرآنی و روایی وظیفه انسان‌های مؤمن و مسلمان این است که جهت غلبه و پیروزی حق بر باطل مجهز به سلاح صبر و مقاومت باشند. چنان که قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، صبر کنید و ایستادگی ورزید و مرزها را نگهبانی کنید و از خدا پروا کنید، امید است که رستگار شوید» (آل‌عمران: ۲۰۰). همچنین می‌فرماید: «وَ أَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُشْتَضِعُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَ تَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا؛ و مشرق‌ها و مغرب‌های پربرکت زمین را به آن قوم تضعیف شده (زیر زنجیر ظلم و ستم) واگذار کردیم وعده نیک پروردگارت بر بنی اسرائیل به سبب صبر و استقامتی که نشان دادند، تحقق یافت» (اعراف: ۱۳۷). از این دو آیه و آیات دیگری که در قرآن آمده جایگاه و نقش خطیر شاخصه مقاومت در نتیجه‌بخشی و هدف‌رسانی انسان به قله پیروزی و سعادت آشکار می‌شود. اهتمام این شاخصه و جایگاه آن به حدی است که خداوند در آیه اول انسان‌های مؤمن را امر می‌کند تا روحیه مقاومت و صبر را در خود زنده کنند و در آیه دوم واگذاری زمین‌های بابرکت و مرغوب را به بنی اسرائیل، به سبب صبر و پایداری آنان می‌داند. عبدالسلام هروی می‌گوید: من از دعبل خزاعی شنیدم که می‌گفت: بر مولای خود امام رضا ۷ قصیده‌ای خواندم چون به این ابیات رسیدم

خروج امام لا محالة خارج   يقوم على اسم الله و البركات
يميز فينا كل حق و باطل   ويجزي على النعماء و التقمات

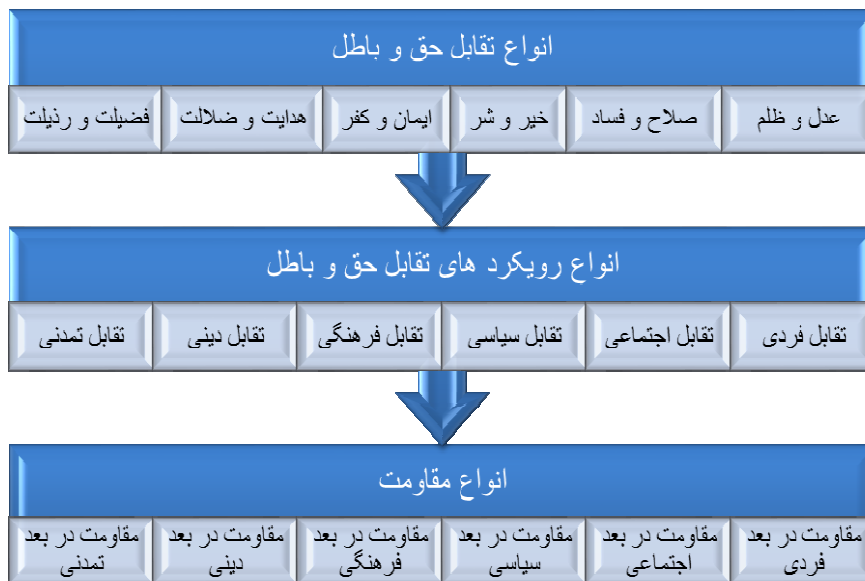
امام رضا ۷ به سختی گریستند؛ سپس سر خود را بلند کرده، به من فرمودند: ای خزاعی! روح‌القدس این دو بیت را بر زبان تو جاری کرده است. آیا می‌دانی این امام کیست و کی قیام خواهد کرد؟ گفتم نه ای مولای من! فقط شنیده‌ام که امامی از شما

خروج می‌کند و زمین را از فساد پاک می‌سازد و آن را از عدل آکنده می‌سازد؛ همان‌گونه که از ستم پر شده باشد (طبرسی، ۱۳۹۰، ص ۳۳۱).

۴. انواع مقاومت در راستای انواع تقابل حق و باطل

تقابل و ستیز حق و باطل در قالب مقولات مختلفی قابل طرح است، نظیر تقابل خیر و شر، تقابل کفر و ایمان، تقابل صلاح و فساد، تقابل هدایت و ضلالت، تقابل فضیلت و رذیلت و تقابل عدل و ظلم. این تقابل‌ها در رویکردهای گوناگونی قابل پیگیری‌اند نظیر فردی، اجتماعی، سیاسی، دینی، فرهنگی، تمدنی. به‌طور کلی همه انواع تقابل‌ها که با رویکرد فردی توجیه می‌شوند دائمی و همیشگی‌اند و این دوام و همیشگی وابسته به وجود دنیا و وجود انسان‌ها بر روی زمین است؛ یعنی تا زمانی که زمین و زمینیان حیات داشته باشند، این تقابل نیز حیات پیدا خواهد کرد؛ ولی تقابل‌هایی که با رویکرد اجتماعی تعریف می‌شوند که به نوعی بیانگر تقابل دو جبهه حق و باطل به رهبری انبیا و اولیا از یک طرف و شیاطین و طواغیت از طرف دیگر است، موقت‌اند؛ یعنی به‌طور مقطعی در برخی برهه‌ها وجود دارند و در برخی برهه‌ها کمرنگ و ضعیف می‌شوند و در برخی برهه‌ها به‌طور کامل از بین می‌روند؛ نظیر تقابل حق و باطل با رویکرد سیاسی، دینی، فرهنگی، تمدنی که برهه‌ای نظیر قبل از اسلام، در دوران جاهلیت به‌صورت فراگیر وجود داشته در آن زمان سنگینی ترازو به نفع باطل و به ضرر حق می‌چربید؛ ولی در ادامه با طلوع اسلام و بعثت پیامبر اکرم ۹ این توازن به هم خورد و سنگینی ترازو به نفع حق و حق‌مداران و به ضرر باطل و باطل‌پرستان تغییر کرد و در آینده در فرجام تاریخ بشریت با ظهور منجی جهانی، امام مهدی ۷ این توازن کاملاً به هم می‌خورد و دیگر تقابل حق و باطل با رویکرد اجتماعی، سیاسی، دینی و تمدنی مطرح نخواهد بود، بلکه در جامعه و تعاملات اجتماعی هرچه هست حق و جلوه‌های حق در همه ابعاد و زوایای زندگی اجتماعی بشر است؛ پس در جامعه ایدئال مهدوی به‌طور همه‌جانبه و فراگیر در همه عرصه‌های اجتماعی محوریت با حق و حق‌پرستان بوده و در فضای آن جامعه نمادی غیر از نماد حق‌پرستان نظیر دین حق، حکومت حق، سیاست حق، تمدن

حق رواج نخواهد داشت و اضمحلال و نیستی، سرنوشت محتوم باطل و باطل پرستان خواهد بود و اثری از نمادهای باطل نظیر دین الحادی، حکومت طاغوت، سیاست شیطانی، فرهنگ مادی نخواهد بود و برای همیشه از دیار انسانی و جوامع بشری رخت بر خواهند بست.

۵. ظهور مصداق کامل تقابل حق و باطل

رخداد ظهور و آمدن منجی در فرجام تاریخ بشریت نمایشگر اوج و نهایت درگیری میان حق و باطل در قالب دو جبهه خیر و شر است. جبهه خیر با هدایتگری امام حق (أَلَا إِنَّ حُجَّةَ اللَّهِ قَدْ ظَهَرَ عِنْدَ بَيْتِ اللَّهِ فَأَتَّبِعُوهُ فَإِنَّ الْحَقَّ مَعَهُ وَ فِيهِ) و جبهه شر با اغواگری ائمه کفر به سرکردگی دجال و سفیانی است. جبهه خیر که نماد حق و حق‌مداری است، به دنبال صلاح، سعادت و نجات بشریت است و جبهه شر که نماد ضلالت و گمراهی است، برخلاف جبهه حق به دنبال اغوا، رذیلت و فساد در جامعه است. بی‌شک روز موعود و روز آمدن منجی همان روزی است که رخداد ظهور به‌عنوان وعده الهی تحقق پیدا می‌کند. در این روز انسان‌ها شاهد حادثه بس عظیمی‌اند که موجب دگرگونی

اساسی در زندگی فردی و اجتماعی و نیز در تعاملات سه گانه بشر، یعنی تعامل انسان با خدا، تعامل انسان با انسان و تعامل انسان با خود می شود. در این روز جبهه حق با همه خوبی ها و جبهه باطل با همه بدی ها به مصاف هم می روند و جبهه حق با هدایتگری های منجی همراه با مقاومت یاران بر جبهه باطل فایق می آید.

امام صادق 7 در بیان دو جبهه حق و باطل می فرماید: «لَا تَذْهَبُ الدُّنْيَا حَتَّى يَنَادِيَ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ يَا أَهْلَ الْحَقِّ اجْتَمِعُوا فَيَصِيرُونَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَنَادِي مَرَّةً أُخْرَى يَا أَهْلَ الْبَاطِلِ اجْتَمِعُوا فَيَصِيرُونَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ؛ عمر دنیا تمام نمی شود مگر اینکه گوینده از آسمان صدا زند: ای پیروان حق جمع شوید. همه پیروان حق در یک قسمتی از زمین گرد آیند. آن گاه بار دوم گوینده ای صدا می زند: ای اهل باطل جمع شوید؛ پس همه پیروان باطل در یک سرزمین اجتماع کنند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۳۲۰). به برکت این حادثه مهم و سرنوشت ساز است که بشر و جوامع بشری برای همیشه از شر و شرارت انسان های شرور نجات پیدا می کند و برای همیشه در فضای پاک و دل انگیز جامعه ایدئال مهدوی زندگی خوب و باصفایی را تجربه می نماید؛ چنان که امام رضا 7 در بیان کارکرد مهم جامعه ایدئال مهدوی می فرماید: «يَطْهَرُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ جَوْرٍ وَ يَقْدُسُهَا مِنْ كُلِّ ظُلْمٍ؛ امام مهدی زمین را از لوث هر ظلم و جوری تطهیر و پاک سازی می کند (خزاز رازی، ۱۴۰۱ق، ص ۲۷۵). امام حسین 7 در بیان وصف الحال امام مهدی 7 و کارکرد ظهورش می فرماید: «هُوَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ يَحْيِي اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ يَطْهَرُ بِهِ الدِّينَ يَجُتُّ الْحَقُّ؛ مهدی قائم به حق است و خدا به واسطه او زمین مرده را زنده و دین را آشکار و حق را احقاق نماید» (طبرسی، ۱۳۹۰، ص ۴۰۶). همچنین امام مهدی در نامه ای که به اسحاق بن احمد می فرماید: «وَ إِذَا أَدْنَى اللَّهُ لَنَا فِي الْقَوْلِ ظَهَرَ الْحَقُّ وَ اَضْمَحَلَّ الْبَاطِلُ؛ هر گاه خدا به ما اذن ظهور بدهد، حق آشکار و باطل از بین خواهد رفت» (طوسی، ۱۴۱۱ق، ص ۲۸۹).

در منابع و کتاب های حدیثی روایات فراوانی از معصومان : نقل شده است که به نوعی بیانگر مبارزات و مجاهدات امام مهدی 7 و یاران او با دشمنان و ستمگران جهانی است. فراگیری و همه جانبه بودن این مبارزات و مجاهدات به حدی است که بشر برای اولین بار و آخرین بار بزرگ ترین جنگ جهانی را که در قالب جنگ خیر و شر

رخ می‌دهد و گسترده‌ترین مصاف و درگیری را که میان جبهه حق و جبهه باطل به وقوع می‌پیوندد تجربه می‌کند. براساس آیه «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ» (اعراف: ۹۶) حق پرستان و منجی‌باوران به واسطه ایمان و تقوای الهی و داشتن روحیه صبر و مقاومت در برابر دشمنان و به جهت همراهی و تبعیت از امام مهدی به این شایستگی رسیده‌اند که عنایت حق تعالی برای دریافت برکات الهی از زمین و آسمان شامل آنان گردد؛ چنان‌که رسول اکرم ۷ در بیان فراوانی نعمت‌های الهی در عصر ظهور و تشکیل حکومت جهانی می‌فرماید: يَتَنَعَّمُ أُمَّتِي فِي زَمَنِ الْمَهْدِيِّ نِعْمَةً لَّمْ يَتَنَعَّمُوا قَبْلَهَا قَطُّ يُرْسِلُ السَّمَاءُ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَ لَا تَدْعُ الأَرْضُ شَيْئًا مِّنْ نَّبَاتِهَا إِلَّا أَخْرَجَتْهُ؛ امت من در زمان مهدی چنان در نعمت و روزی قرار می‌گیرند که هیچ‌گاه پیش از آن ندیده باشند. آسمان پی‌درپی برکات خود را برای آنان فرومی‌ریزد و زمین آنچه دارد بیرون می‌دهد» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۱، ص ۸۳).

۶. اوج مقاومت در عصر ظهور

براساس داده‌های کتاب‌های آسمانی نظیر تورات (۱۲: ۷؛ ۱۳: ۱۵)، انجیل (۲۴: ۲۷؛ ۲۵: ۳۱) و قرآن (نور: ۵۵؛ توبه: ۳۳؛ اسراء: ۸۱) عصر ظهور، موطن رخداد ظهور و شکل‌گیری آخرین رقابت و درگیری میان نماد خوبی‌ها در برابر نماد بدی‌ها است، هنگامه آخرین، بزرگ‌ترین و فراگیرترین جنگ خیر و شر میان منجی و دشمنان او و قرارگاه اجرایی بهترین و آخرین برنامه الهی - انسانی به‌دست منجی و یاران او است. عصر ظهور نویدگاه بشارت همه انبیا و اولیا در طول تاریخ است. عصر ظهور بسترساز شکل‌گیری حکومت جهانی با رهبریت منجی است. عصر ظهور تحقق‌بخش پیروزی مطلق منجی و منجی‌باوران در برابر اضمحلال و نابودی استکبار و پیروان آنان خواهد بود؛ به بیان دقیق‌تر و عمیق‌تر، عصر ظهور تقابل و رودررویی تمام حق در برابر تمام باطل خواهد بود. بی‌شک لازمه چنین تقابل و رودرروی مهمی که در تاریخ بشریت بی‌سابقه است و همه حق به‌طور کامل در برابر همه باطل به‌طور مطلق قرار گرفته، می‌طلبد همه عوامل و سازکار مبارزاتی و همه قدرت‌ها و نیروهای انسانی با شاخصه‌های ایمانی و با روحیه

سرشار از صبر، استقامت و مقاومت به خدمت گرفته شوند؛ چنان که خداوند در قرآن به این مهم اشاره کرده است: «اشْتَعِبُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ؛ از خدا یاری جوید و پایداری ورزید که زمین از آن خدا است. آن را به هر کس از بندگانش که بخواهد می‌دهد و فرجام [نیک] برای پرهیزگاران است» (اعراف: ۱۲۸)؛ «فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكُمُ أَعْمَالِكُمْ؛ مبادا در مبارزه کوتاهی کنید و به دشمن پیشنهاد سازش دهید. شما بالاترید چون خدا با شما است و مطمئن باشید نتیجه مقاومت را بی‌کم و کاست به شما می‌دهد» (محمد: ۳۵)؛ «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْبِشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ؛ همانا کسانی که گفتند پروردگار ما خداوند یگانه است، سپس استقامت کردند، فرشتگان بر آنان نازل می‌شوند و به آنان می‌گویند ترسید و غمگین نباشید و بشارت باد شما را به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است» (فصلت: ۳۰). بی‌شک با استعانت و ورزی از خدا و با به‌کارگیری روحیه صبر و مقاومت زمینه پیروزی سربازان امام مهدی ۷ بر سربازان کفر فراهم می‌شود. اهتمام شاخصه صبر و مقاومت و نقش تأثیرگذار آن در پیروزی حق بر باطل به حدی است که همه نیروهای جبهه حق از رهبر گرفته تا فرماندهان و سربازان همگی به این شاخصه مزین هستند.

قرآن نتیجه این همه تلاش و کوشش جبهه حق و صبرپیشگی و مقاومت و ورزی آنان را چنین بیان می‌کند: «وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا؛ و بگو: حق بیامد و باطل نابود شد، که باطل نابودشدنی است» (اسراء: ۸۱). در ذیل این آیه شریفه امام باقر ۷ می‌فرماید: «إِذَا قَامَ الْقَائِمُ أَذْهَبَ دَوْلَةَ الْبَاطِلِ؛ هنگامی که قائم قیام کند، دولت باطل را از بین می‌برد» (بحرانی، ۱۳۷۶، ج ۳، ص ۵۷۶). آیه دیگر نیز می‌فرماید: «بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ؛ بلکه ما حق را بر باطل می‌افکنیم تا آن را نابود سازد و به این ترتیب باطل محو و نابود می‌شود» (انبیاء: ۱۸). واژه «نقذف» به معنای پرتاب از راه دور است که با سرعت و قدرت همراه است و واژه «دمغ» به معنای ضربه مهلکی است که بر سر می‌خورد و تا مغز اثر می‌کند. دو واژه «نقذف» و «یدمغ» که به صورت

مضارع آمده‌اند، دلیل بر استمرار این سنت است؛ چنان که علامه طباطبایی بدان اشاره کرده است (ر.ک: طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۴، ص ۱۶۳). نیز واژه «اذا» فجائیه اشاره دارد به اینکه پیروزی حق بر باطل زمانی اتفاق می‌افتد که خیلی گمانش نمی‌رود، یعنی ناگهانی و غیرمترقبه. در دوران معاصر می‌توان به رخداد انقلاب اسلامی ایران اشاره کرد که بر بیشتر اندیشمندان و جامعه‌شناسان، پیروزی آن امری غیرممکن و غیرمحتمل بود؛ اما لطف خدا شامل حال مردم ایران و امام خمینی به‌عنوان نایب امام زمان ۷ شد و پیروزی برای مردم رقم خورد.

۷. مقاومت امام مهدی ۷ و یاران او

از آنجایی که امام مهدی به‌عنوان منجی و رهبر جهانی، هدایت مردم را بر عهده دارد و مردم در زندگی فردی و اجتماعی از ایشان به‌عنوان رهبر معصوم الگو می‌گیرند، لازم است خود حضرت از دیگران در آراستگی به خصال نیک و برخوردار از شاخصه‌های انسانی نظیر صبر و مقاومت از همه جلوتر و پیش‌قدم‌تر باشد؛ براین‌اساس در روایات مختلف که معصومان : به بیان وصف‌الحال زندگی فردی و اجتماعی ایشان پرداخته‌اند، یکی از شاخصه‌های مهم امام مهدی ۷ در برخورد با مخالفان و دشمنان را شاخصه سخت‌کوشی و ثابت‌قدمی ایشان همراه با مقاومت و استواری می‌دانند. در کنار مقاومت و استواری رهبر، یاران و سربازان او نیز در راستای الگوگیری از ایشان مزین به همین شاخصه‌اند و با همین روحیه قوی و مقاوم به مصاف دشمنان می‌روند؛ چنان که قرآن در بیان حالات و روحیات یاران و شهروندان نظام جهانی می‌فرماید: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَ يَحِبُّونَهُ أُولَئِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعَزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَ اللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هر کس از شما از دین خود برگردد، به‌زودی خدا گروهی [دیگر] را می‌آورد که آنان را دوست می‌دارد و آنان [نیز] او را دوست دارند. [اینان] با مؤمنان، فروتن، [و] بر کافران سرفرازند. در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامت‌گری نمی‌ترسند.

این فضل خدا است. آن را به هر که بخوهد می دهد و خدا گشایشگر دانا است» (مائده: ۵۴). در تفسیر قمی در ذیل این آیه آمده است: «نَزَلَ فِي الْقَائِمِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِينَ يَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ این آیه در مورد حضرت قائم و یاران او نازل شده است که در راه خدا جهاد می کنند» (قمی: ۱۴۰۴، ج ۱، ص ۱۷۰). امام صادق ۷ در بیان دشمنان قوی امام مهدی ۷ و مبارزات شدید ایشان در برابر آنان می فرماید: «إِنَّ قَائِمًا إِذَا قَامَ اسْتَقْبَلَ مِنْ جَهْلَةِ النَّاسِ أَشَدَّ مِمَّا اسْتَقْبَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ مِنْ جُهَالِ الْجَاهِلِيَّةِ فَقُلْتُ وَ كَيْفَ ذَلِكَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَتَى النَّاسَ وَ هُمْ يَعْبُدُونَ الْحِجَارَةَ وَ الصُّخُورَ وَ الْعِيدَانَ وَ الْحُشْبَ الْمُنْحُوَّةَ وَ إِنَّ قَائِمًا إِذَا قَامَ أَتَى النَّاسَ وَ كُلُّهُمْ يَتَأَوَّلُ عَلَيْهِ كِتَابَ اللَّهِ وَ يَحْتَجُّ عَلَيْهِ بِهِ؛ هنگامی که قائم ما قیام می کند با مردم نادانی روبه رو می گردد که در نفهمی از جهال جاهلیت که پیغمبر با آنان مواجه بود، بدترند. عرض کردم: چطور؟ فرمود: وقتی پیغمبر ۹ مبعوث شد، مردم بتهایی از سنگ و صخره ها و چوب های تراشیده را پرستش می کردند و زمانی که قائم قیام می کند، همه مردم کتاب خدا (قرآن) را به میل خود تأویل و به آن استدلال می کنند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۵۲، ص ۳۶۲).

براساس فرمایش امام صادق ۷ کار امام مهدی ۷ از رسول گرامی اسلام ۹ که مردم جاهلی عرب را از فضای جاهلیت عبور داد و به فضای نورانی اسلام رساند، سخت تر و شدیدتر است و این نشان از اوج دشمنی مخالفان اسلام و شدت مبارزه و مقاومت امام مهدی ۷ و یاران او در برابر آنان است.

بشیر نبال به امام باقر ۷ می گوید: «إِنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّ الْمَهْدِيَّ لَوْ قَامَ لَأَسْتَقَامَتْ لَهُ الْأُمُورُ عَفْوًا وَ لَا يَهْرِيْقُ مِحْجَمَةً دَمٍ فَقَالَ كَلَّا وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ اسْتَقَامَتْ لِأَحَدٍ عَفْوًا لَأَسْتَقَامَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ حِينَ أُدْمِيَتْ رَبَاعِيئُهُ وَ شَجَّ فِي وَجْهِهِ كَلَّا وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ حَتَّى نَمْسَحَ نَحْنُ وَ أَنْتُمْ الْعَرَقُ وَ الْعَلَقُ ثُمَّ مَسَحَ جَبْهَتَهُ؛ مخالفان ما می گویند وقتی مهدی قیام می کند بدون اینکه یک قطره خون بریزد، امور سلطنت برای او فراهم می شود. فرمود: نه! این طور نیست به خدایی که جان من در دست اوست، اگر بدون خونریزی امکان داشت، این کار برای پیغمبر روی می داد و دیگر دندانش نمی شکست و روی مبارکش مجروح نمی گشت. به خدا قسم تا ما و شما شداید و صدمات بسیار نبینیم و خونها

ریخته نشود، دولت او قوام نمی‌گیرد. در این وقت حضرت با دست پیشانی مبارکش را مسح کردند» (طبرسی، ۱۳۹۰، ص ۸۲).

این روایت در تبیین شدت مبارزات امام مهدی به شدت مبارزات رسول گرامی اسلام ۹ اشاره کرده و مقایسه‌ای را مطرح می‌کند. بی‌شک براساس داده‌های تاریخی پیامبر اکرم ۹ در راه تبلیغ دین، سختی‌ها و مصائب فراوانی کشید و برای به‌بارنشستن این تلاش‌ها، مقاومت و استواری بسیاری کرد و در واقع کارهای تبلیغی حضرت بدون سختی و دردسر پیش نرفته و تنها با عبور از مرارت‌ها و ناملايمات زیاد به نتیجه رسید. امام زمان 7 که در راستای سنت و روش پیامبر اسلام ۹ حرکت می‌کند نیز با همین شیوه به پیش می‌رود و در راه اسلام و تبلیغ دین با سختی‌ها و مرارت‌های فراوانی روبه‌رو می‌شود و راه برون‌رفت از این مشکل، مقاومت و استواری است که حضرت و یارانش در راه پیروزی بر استکبار جهانی برای تشکیل حکومت جهانی لزوماً به این شاخص مزین‌اند.

مفضل می‌گوید در محضر امام صادق 7 سخن از امام مهدی 7 به میان آمد که من از حضرت پرسیدم: «إِنِّي لِأَرْجُو أَنْ يَكُونَ أَمْرُهُ فِي سُهُولَةٍ فَقَالَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ حَتَّى تَمْسُحُوا الْعَرَقَ وَ الْعَلَقَ؛ امیدارم کار امام مهدی 7 به راحتی پیش برود. امام 7 فرمودند: این طور نیست که شما فکر می‌کنید، بلکه با عرق کردن و خون‌ریختن، کارها سامان می‌گیرد» (حر عاملی، ۱۴۲۵ق، ج ۵، ص ۱۶۶).

در همین موضوع امام رضا 7 به عمر بن خلاد فرمود: «أَنْتُمْ الْيَوْمَ أَرْحَىٰ بَالَا مِنْكُمْ يَوْمَئِذٍ قَالَ وَ كَيْفَ قَالَ لَوْ قَدْ خَرَجَ فَأَيْمُنَا لَمْ يَكُنْ إِلَّا الْعَلَقُ وَ الْعَرَقُ وَ الْقَوْمُ عَلَى الشُّرُوجِ وَ مَا لِيَأْسَ الْقَائِمِ إِلَّا الْعَلِيظُ وَ مَا طَعَامُهُ إِلَّا الْجَشِيبُ؛ شما امروز راحتی بیشتری دارید. عرض شد: چرا؟ فرمود: برای اینکه وقتی قائم خروج می‌کند، شاید بسیار روی می‌دهد و خون بسیاری ریخته می‌شود و مردم دسته‌دسته سوار بر اسب هر سو در تاخت و تازند. لباس قائم زبر و غذایش صعب‌التناول است» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۸۵).

مقاومت‌ورزی و استواری در فضای اندیشه مهدویت تنها برای عصر ظهور و تشکیل حکومت جهانی نیست، بلکه براساس وظایف و رسالتی که برای منتظران تعریف شده

است، آنان باید برای رسیدن به ظهور در عصر غیبت نیز به این شاخصه مزین باشند؛ چنان که در روایتی از قول جابر جعفی آمده است: «قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ مَتَى يَكُونُ فَرَجُكُمْ فَقَالَ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لَا يَكُونُ فَرَجَنَا حَتَّى تُعَزِّبُوا ثُمَّ تُعَزِّبُوا ثُمَّ تُعَزِّبُوا يَقُولُهَا ثَلَاثًا حَتَّى يَذْهَبَ [اللَّهُ تَعَالَى] الْكُدِرَ وَ يَبْقَى الصَّفْوُ؛ جابر جعفی می گوید: به امام محمدباقر 7 عرض کردم: فرج شما کی خواهد بود؟ فرمود: هیهات! هیهات! فرج ما تحقق نمی پذیرد مگر اینکه شما آزمایش شوید! باز آزمایش شوید! باز آزمایش شوید! این را سه بار فرمود تا آنجا که آلودگی برطرف شود و پاکی بماند» (مجلسی؛ ۱۴۰۳ق، ج ۵۲، ص ۱۱۳).

۸. نمونه‌های کارکرد مقاومت در حکومت جهانی

براساس داده‌های روایی، حکومت امام مهدی دارای شاخصه‌هایی است که در طول تاریخ بشریت بی سابقه بوده و هیچ حکومتی با این شاخصه‌ها تأسیس نگردیده و نمی گردد، نظیر: ۱. جهانی بودن، ۲. جامع و کامل بودن، ۳. مورد رضایت فراگیر همه زمینیان و فرازمینیان بودن، ۴. آخرین دولت بودن، ۳. پیروزی بر همه دشمنان، ۴. نابودکننده همه دشمنان، ۵. به کارگیرنده اعجاز همه انبیا.

تشکیل چنین حکومتی با این شاخصه‌های انحصاری در طول تاریخ بشریت چه در گذشته و چه در آینده سابقه نداشته و نخواهد داشت. بی شک برای بی سابقه‌ترین حکومت و با تعالی‌ترین دولت که در برابر آن بی سابقه‌ترین دشمن همراه با پیشرفته‌ترین سلاح قد علم کرده است، باید امام مهدی نیز با قوی‌ترین نیرو و با مقاوم‌ترین نفرها و با کاربردی‌ترین ابزار و وسایل در برابر آنها به مبارزه برخیزد که ثمره این تلاش و کوشش بی وقفه که با عالی‌ترین روحیه و با بالاترین صبر و مقاومت همراه است، عالی‌ترین و برترین خروجی‌ها را به بار می آورد، نظیر: ۱. فراگیری دین حق، ۲. فراگیری حکومت حق، ۳. فراگیری ایمان و اعتقاد به خدا، ۴. فراگیری عدالت فردی و اجتماعی، ۵. فراگیری رفاه و آسایش، ۶. فراگیری امنیت و آرامش، ۷. فراگیری محبت و مودت، ۸. فراگیری وحدت و اتحاد، ۹. فراگیری اصلاح و تربیت، ۱۰. فراگیری علم و دانش، ۱۱. تکامل علوم و عقول که از این قبیل شاخصه‌ها در عصر ظهور و

تشکیل حکومت جهانی فراوان قابل بیان و شمارش است که در ذیل به چند مورد اشاره می‌شود.

۸-۱. فراگیری دین حق (اسلام)

از جمله جلوه‌های حق در جامعه ایدئال مهدوی، فراگیری دین حق (اسلام) در سراسر جهان است. براساس داده‌های روایی با تدبیر و سیاست نظام جهانی در حکومت جهانی، وحدت دینی رخ می‌دهد و با تلاش و کوشش امام مهدی و کارگزاران او که دارای روحیه عالی مقاومت و استواری هستند، دین اسلام در سراسر جهان برای همه ملل جهانی رسمیت می‌یابد و همه مردم جهان با همه اختلافات نژادی، قومی، زبانی، جغرافیایی تنها به دین حق (اسلام) ایمان می‌آورند؛ چنان‌که امام علی 7 در این مورد ذیل آیه «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى» (توبه: ۳۳؛ فتح: ۲۸؛ صف: ۹) می‌فرماید: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ حَتَّى لَا يَبْقَى قَرْبِيَّةٌ إِلَّا وَتُودِي فِيهَا بِشَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ بُكْرَةً وَعَشِيًّا؛ به خدایی که جان من به دست او است، در زمان ظهور او قریه‌ای نیست که صبح و شام بانگ "شهدان لا اله الا الله و ان محمدا رسول الله" در آن بلند نشود» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۵۱، ص ۶۰). در این خصوص امام صادق 7 می‌فرماید: «إِذَا قَامَ الْقَائِمُ حَكَمَ بِالْعَدْلِ وَ ارْتَفَعَ فِي أَيَّامِهِ الْجَوْرُ وَ أَمِنَتْ بِهِ السُّبُلُ وَ أَخْرَجَتْ الْأَرْضُ بَرَكَاتِهَا وَ رَدَّ كُلَّ حَقٍّ إِلَى أَهْلِهِ وَ لَمْ يَبَقْ أَهْلٌ دِينَ حَتَّى يَطْهَرُوا الْإِسْلَامَ وَ يَعْتَرِفُوا بِالْإِيمَانِ؛ چون قیام کند به عدالت داوری کند و در زمان او ستم ریشه کن می‌شود و راه‌ها امن می‌گردد و زمین برکت‌های خود را ظاهر می‌کند و هر حقی به صاحب حق برمی‌گردد و پیرو هیچ آیینی نمی‌ماند جز اینکه به اسلام می‌گردد و به آن ایمان می‌آورد» (مفید؛ ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۳۸۴). براساس روایات گفته شده و دیگر روایاتی که در منابع حدیثی آمده‌اند (ر.ک: صافی گلپایگانی؛ ۱۴۲۱ق، ص ۵۸۷)، در عصر ظهور و تشکیل حکومت جهانی، وحدت جهان‌بینی و ایدئولوژی رخ می‌دهد و مردم با هدایت‌گری‌های امام مهدوی و سیاست‌گذاری‌های نظام جهانی مهدوی به سوی دین حق گرایش پیدا می‌کنند و با اتحاد و همدلی حول دین اسلام حلقه می‌زنند.

۸-۲. فراگیری دولت جهانی (حکومت جهانی)

از جمله برکات تلاش و کوشش منجی جهانی امام مهدی 7 و یارانش، تشکیل حکومت جهانی و گسترش دولت حق در سراسر جهان است. تأسیس دولت جهانی با شاخصه حق و حق‌مداری در پرتو مبارزات و مجاهدات بی‌وقفه رهبر جهانی با همراهی یاران مخلص و مؤمن او که دارای روحیه پایداری و صبوری‌اند، حاصل می‌شود؛ چنان‌که رسول اکرم 9 فرمودند: خداوند تبارک و تعالی در مورد حکومت جهانی امام مهدی 7 می‌فرماید: «لَأُطَهِّرَنَّ الْأَرْضَ بِآخِرِهِمْ مِنْ أَغْدَائِي وَ لَأُمْلِكَنَّهٗ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبَهَا... وَ يَجْمَعُ الْخَلْقَ عَلَيَّ تَوْحِيدِي ثُمَّ لَأُدِيمَنَّ مُلْكَهُ وَ لَأُدَاوِلَنَّ الْأَيَّامَ بَيْنَ أَوْلِيَائِي إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛ زمین را با آخرین آنان (حضرت مهدی) از دشمنانم پاک می‌کنم و مشارق و مغارب زمین را ملک او می‌نمایم... و همه خلق را بر توحید من جمع‌آوری نماید، سپس ملک او را ادامه دهم و حکومت را به دست اولیای خودم دست به دست بچرخانم تا روز قیامت» (صدوق، ۱۳۹۵، ج ۱، ص ۲۵۲).

در روایت بالا که روایت قدسی است، رسول اکرم 9 از قول خداوند به مسئله ظهور و تشکیل حکومت جهانی به دست امام مهدی 7 می‌پردازد و به شاخصه‌های انحصاری نظام مهدی 7 که جامعه بشر چنین شاخصه و ویژگی‌ها را در طول تاریخ تجربه نکرده اشاره می‌کند، نظیر پاک‌سازی زمین از لوث دشمنان خدا، حکمرانی منجی بر کل زمین، گسترش یگانگی و توحید خدا در میان همه مردم و تداوم حکومت واحد جهانی تا روز قیامت. بی‌شک تحقق این شاخصه‌ها که آرزوی همه انسان‌ها در همه زمان‌ها بوده و بعثت همه انبیا در راستای تحقق آنها شکل گرفته و همه اولیا الهی برای اجرایی‌شدن آنها تلاش و کوشش‌های فراوانی داشته‌اند، به دست پرتوان امام زمان اجرایی می‌شود و بشر برای اولین و آخرین بار طعم شیرین حکومت واحد جهانی - اسلامی را می‌چشد و تجربه می‌کند.

تشکیل حکومت واحد جهانی به دست منجی مورد قبول و اتفاق همه فرق اسلامی است و درباره آن روایات مختلفی در منابع شیعه (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۱ق، صص ۵۸۵-۵۹۷) و اهل سنت (ناصری، ۱۴۲۷ق، صص ۲۹۰-۳۱۵) نقل شده است. نکته مهم‌تر اینکه قبول و اتفاق این

مورد که منجی، حکومت جهانی تأسیس می‌کند، تنها به گروه‌های اسلامی ختم نمی‌شود، بلکه پیروان همه ادیان ابراهیمی از جمله دین یهودیت و مسیحیت نیز آن را قبول دارند (مهدی‌پور، ۱۳۸۴، ص ۱۱۸).

۸-۳. فراگیری عدالت جهانی

از جمله آرزوهای دیرین بشر که در طول تاریخ همیشه مورد دغدغه و دل‌مشغولی او بوده، بحث اجرای عدالت در جامعه و تعمیم آن به همه سطوح و زوایای زندگی فردی و اجتماعی بشر است. از منظر قرآن اجرای قسط و عدل از جمله رسالت مهم همه انبیا و اولیای الهی است و همه در این مسیر از هیچ کوشش و تلاشی فروگذار نکرده‌اند؛ چنان‌که قرآن می‌فرماید: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ؛ به تحقیق ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنان کتاب (آسمانی) و میزان (شناسایی حق و قوانین عادلانه را) نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند» (حدید: ۲۵).

بی‌شک این مهم به برکت ظهور امام مهدی ۷ و تأسیس نظام جهانی مهدوی که یاران فداکار و کارگزاران باایمانی دارد که دارای روحیه عالی و بانشاط همراه با شاخصه مقاومت و پایداری‌اند، به‌وقوع می‌پیوندد. درباره عدالت‌گستری امام مهدی ۷ روایات فراوانی در منابع اهل سنت (ابن‌حنبل، ۱۴۰۹ق، ص ۶۱) و شیعه (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۱ق، ص ۵۹۸) آمده که برخی درباره آن ادعای تواتر کرده‌اند (گنجی شافعی، ۱۴۲۱ق، ص ۶۷؛ عسقلانی، ۱۴۰۶ق، ج ۶، ص ۴۹۳). بی‌شک عدالت‌گستری امام مهدی مقطعی و در جغرافیای محدود نیست، بلکه براساس داده‌های روایی، عدالت مهدوی در حوزه‌های فردی و اجتماعی و در حوزه اجتماعی در ابعاد مختلف نظیر بعد سیاسی، اقتصادی جاری و ساری است و به‌طور کل عدالت در حوزه تعاملات جهانی میان تعامل انسان با خدا، تعامل انسان با انسان و تعامل انسان با طبیعت به وقوع می‌پیوندد.

روایات عدالت‌گستری امام مهدی ۷ در منابع شیعه و اهل سنت فراوان نقل شده‌اند و در کتاب منتخب الاثر تعداد آن ۱۲۹ عدد اعلان شده است (صافی گلپایگانی، ۱۴۲۱ق، ص ۵۹۸).

که به عنوان نمونه در اینجا به مواردی اشاره می‌شود.

امام صادق 7 می‌فرماید: «أَمَّا وَاللَّهِ لَيَدْخُلَنَّ عَلَيْهِمْ عَذْلُهُ جَوْفَ بُيُوتِهِمْ كَمَا يَدْخُلُ الْحَرُّ وَالْقُرُّ؛ آگاه باشید به خدا قسم عدل قائم [چندان گسترش می‌یابد که] مانند سرما و گرما به داخل خانه‌های مردم نفوذ می‌کند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۲۹۷). امام رضا 7 می‌فرماید: «وَضَعَ مِيزَانَ الْعَدْلِ بَيْنَ النَّاسِ فَلَا يَظْلِمُ أَحَدٌ أَحَدًا؛ هنگامی که مهدی ظهور کند در میان مردم ترازوی عدالت مستقر می‌کند، به طوری که هیچ فردی به فرد دیگر ظلم روا نمی‌دارد» (اربلی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۵۲۵). این دو روایت افزون بر اشاره به قطعیت رخداد عدالت در دوران عصر ظهور، به فراگیری آن نیز اشاره دارند؛ زیرا در روایت اول، امام صادق 7 فراگیری عدالت مهدوی را در قالب واژگانی چون «الحر و القر» بیان کرده و در روایت دوم، امام رضا 7 این فراگیری را در نفی ظلم به صورت مطلق بیان کرده. چنان که در ابتدای این بحث بیان شد، کارکرد حکومت جهانی مهدوی که با مقاومت امام مهدی 7 و یارانش شکل گرفته، متعدد و متنوع است که در اینجا به جهت پرهیز از طولانی شدن مقاله تنها به سه مورد اشاره شد.

نتیجه‌گیری

پیروزی حق بر باطل از منظر قرآن در بستر تقابل حق و باطل شکل گرفته و با شاخصه مقاومت تداوم و استمرارش تضمین می‌شود. قرآن در آیات بی‌شماری به تقابل و کشمکش حق و باطل در انواع مختلفی نظیر تقابل صلاح و فساد، تقابل خیر و شر، تقابل فضیلت و رذیلت و تقابل عدل و ظلم، تقابل نور و ظلمت پرداخته و با نگرش ماهیت‌شناختی می‌توان آن را به اقسامی نظیر تقابل فردی و اجتماعی، تقابل تکوینی و تشریحی تقسیم کرد و از نظر رویکردشناختی به ابعادی نظیر تقابل حق و باطل در بعد سیاسی، تقابل حق و باطل در بعد اقتصادی، تقابل حق و باطل در بعد اعتقادی، تقابل حق و باطل در بعد دینی متنوع می‌شود. در میان انواع، اقسام و ابعاد تقابل حق و باطل مهم‌ترین و کاربردی‌ترین آنها تقابل اجتماعی با رویکرد سیاسی است که به معنای قرار گرفتن و صف‌آرایی کردن دو جبهه حق و باطل در برابر یکدیگر است. این دو

جبهه از دیرباز از ابتدای آفرینش تا فرجام تاریخ بشریت به مصاف هم رفته‌اند و دائماً در حال رودررویی و مبارزه‌اند تا به سرنوشت محتوم خود که یکی پیروزی و دیگر نابودی است، برسند. در عصر ظهور که موطن آخرین و گسترده‌ترین جنگ خیر و شر میان سپاهیان اسلام به فرماندهی منجی و سپاهیان کفر به سرکردگی شیطان، دجال و سفیانی است، برای همیشه پرونده این تقابل و مبارزه به نفع جبهه حق و حق پرستان بسته می‌شود و برای همیشه پیروزی دائمی نصیب انسان‌های خوب و نابودی ابدی برای انسان‌های شرور رقم می‌خورد. عوامل مختلفی در خلق این برآیند مطلوب نقش ایفا کرده‌اند و پیروزی را برای این مصاف به ارمغان آورده‌اند، نظیر ایمان منجی و یارانش، تقوای منجی و اصحابش، همدلی منجی و پیروانش، انتظام منجی و سربازانش. از جمله شاخصه‌های مهم که نقش اساسی در شکل‌گیری غلبه حق بر باطل و پیروزی سپاه منجی دارد، شاخصه استواری، مقاومت همراه با صبر و بردباری است که این شاخصه علاوه بر اصل پیروزی، تداوم و استمرار آن را نیز بر عهده دارد؛ یعنی هم پیروزی و هم تداوم پیروزی بر شاخصه مقاومت استوار است.

۱۳۰
مُطالعات قرآنی

سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۹

فهرست منابع

* قرآن کریم.

۱. ابن حنبل، احمد. (۱۴۰۹ق). احادیث المهدی 7 من مسند احمد بن حنبل (چاپ پنجم). قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۲. ابن منظور، محمد. (۱۴۱۶ق). لسان العرب. بیروت: داراحیاء التراث العربی. مؤسسه التاریخ العربی.
۳. اربلی، علی. (۱۳۸۱ق). کشف الغمه (تصحیح: سیدهاشم رسولی محلاتی). تبریز: بنی هاشمی.
۴. ایرانی طرفی، عبدالمحمد (۱۳۸۴). المعجم الابيض: فرهنگ ابجدی لغات قرآن کریم. قم: ائمه علیهم السلام.
۵. بحرانی، سیدهاشم. (۱۳۷۶). البرهان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه بعثه.
۶. بستانی، فواد افرام. (۱۳۷۵). فرهنگ ابجدی (چاپ دوم). قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۷. حر عاملی، محمد. (۱۴۲۵ق). اثبات الهداه. بیروت: اعلمی.
۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۸/۰۳/۱۴). مراسم سی امین سالگرد ارتحال امام خمینی زبرگرفته از: پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری <https://www.leader.ir>
۹. خزاز رازی، علی. (۱۴۰۱ق). کفایة الاثر (تصحیح: عبداللطیف حسینی کوه کمری). قم: بیدار.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین. (۱۴۱۲ق). المفردات فی غریب القرآن. بیروت: دارالعلم.
۱۱. زبیدی، محمد مرتضی. (۱۴۱۴ق). تاج العروس (تحقیق: علی شیری). بیروت: دارالفکر.
۱۲. صافی گلپایگانی، لطف الله. (۱۴۲۱ق). منتخب الاثر. قم: مؤسسه السیدالمعصومه 3.
۱۳. صدوق، محمد. (۱۳۹۵ق). کمال الدین و تمام النعمه (تصحیح: علی اکبر غفاری). تهران: اسلامیه.
۱۴. طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۴۱۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن (چاپ پنجم). قم: جامعه مدرسین.
۱۵. طبرسی، احمد. (۱۳۹۰ق). اعلام الوری (چاپ سوم). تهران: اسلامیه.
۱۶. طریحی، فخرالدین. (۱۳۷۵). مجمع البحرين. تهران: انتشارات مرتضی.

۱۷. طوسی، محمد. (۱۴۱۱ق). الغيبة. قم: دارالمعارف الاسلاميه.
۱۸. عسقلانی، ابن حجر. (۱۴۰۶ق). لسان المیزان. بیروت: مؤسسة الاعلمی للمطبوعات.
۱۹. فراهیدی، خلیل. (۱۴۱۴ق). کتاب العین. قم: اسوه.
۲۰. قمی، علی بن ابراهیم. (۱۴۰۴ق). تفسیر قمی (تصحیح: طیب موسوی جزائری، چاپ سوم). قم: دارالکتاب.
۲۱. کتاب مقدس، عهد عتیق و عهد جدید. (۱۹۶۳م). (ترجمه: زبان های اصلی عبرانی و کدانی و یونانی، به همت: انجمن پخش کتاب مقدس). بی.جا. بی.نا.
۲۲. گنجی شافعی، محمد. (۱۴۲۱ق). البیان فی اخبار صاحب الزمان. بیروت: دارالمحجة البيضاء.
۲۳. مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۲۴. مفید، محمد. (۱۴۱۳ق). ارشاد. قم: کنگره شیخ مفید.
۲۵. مهدی پور، علی اکبر. (۱۳۸۴). او خواهد آمد (چاپ دوازدهم). قم: رسالت.
۲۶. ناصری، محمدامیر (۱۴۲۷ق). الامام المهدي 7 فی احادیث المشترك بین السنه و الشیعه. تهران: المجمع العالمی للتقريب بین المذاهب الاسلامی.
۲۷. نعمانی، محمد (۱۳۹۷ق). الغيبة (تصحیح: علی اکبر غفاری). تهران: نشر صدوق.

References

- * Holy Quran.
- * The Bible
- 1. al-Hurr al-Amili, M. (1425 AH). *Proof of guidance*. Beirut: A'lami. [In Arabic].
- 2. al-Irbili, A. (1381 AH). *Kashf al-Ghumma* (S. H. Rasooli Mahallati, Ed.). Tabriz: Bani Hashemi. [In Arabic].
- 3. al-Numani, M. (1397 AH). *al-Ghaybah* (A. A. Ghaffari, Ed.). Tehran: Sadough Publishing. [In Arabic].
- 4. al-Raghib al-Isfahani, H. (1412 AH). *al-Mufradat fi Gharib al-Quran*. Beirut: Dar al-Alam. [In Arabic].
- 5. al-Shaykh al-Saduq. (1395 AH). *Kamal al-Din wa Tamam al-Ni'mah* (A. A. Ghaffari, Ed.). Tehran: Islamieh. [In Arabic].
- 6. Asqalani, Ibn Hajar. (1406 AH). *Lisan al-Mizan*. Beirut: Scientific Foundation for Publications. [In Arabic].
- 7. Bahrani, S. H. (1376 AP). *al-Burhan Fi Tafsir al-Quran*. Qom: Bisat Foundation. [In Arabic].
- 8. Bostani, F. A. (1375). *Abjad Dictionary* (2nd ed.). Qom: Islamic Publications Office. [In Persian].
- 9. Farahidi, Kh. (1414 AH). *Kitab al-'Ayn*. Qom: Osweh. [In Arabic].
- 10. Ganji Shafei, M. (1421 AH). *Statement in the news of Sahib al-Zaman*. Beirut: Dar al-Muhajja al-Bayda. [In Persian].
- 11. Ibn Hanbal, A. (1409 AH). *Hadiths of al-Mahdi (PBUH) from the Musnad of Ahmad Ibn Hanbal* (5th ed.). Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic].
- 12. Ibn Manzur. (1416 AH). *Lisan al-Arab*. Beirut: Darahiyah al-Tarath al-Arabi Arab History Foundation. [In Arabic].
- 13. Irani Tarafi, A. M. (1384 AP). *al-Mu'jam al-Abyaz: The alphabetic dictionary of the words of the Holy Quran*. Qom: The Imams (PBUTH). [In Persian].

14. Khazaz Razi, A. (1401 AH). *Sufficiency of the work* (A. L. Hosseini Koohkamari, Ed.). Qom: Bidar. [In Persian].
15. Mahdipour, A. A. (1384 AP). *He will come* (12th ed.). Qom: Resalat. [In Persian].
16. Majlesi, M. B. (1403 AH). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi. [In Arabic]. [In Arabic].
17. Mufid. M. (1413 AH). *al-Irshad*. Qom: Shaykh Mufid Congress. [In Arabic].
18. Naseri, M. A. (1427 AH). *Imam al-Mahdi (PBUH) in the common hadiths between Sunnis and Shiites*. Tehran: World Assembly for Approximation between Islamic Religions. [In Persian].
19. Qomi, A. (1404 AH). *Tafsir Qomi* (T. Mousavi Jazayeri, Ed., 3rd ed.). Qom: Dar al-Kitab. [In Arabic].
20. Safi Golpayegani, L. (1421 AH). *Selected works*. Qom: al-Sayyid al-Masooma Foundation (PBUH). [In Arabic].
21. Tabarsi, A. (1390 AH). *al-'Alam ul-Wari* (3rd ed.). Tehran: Islamieh. [In Arabic].
22. Tabatabaei, S. M. H. (1417 AH). *al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an* (5th ed.). Qom: Teachers Association. [In Arabic].
23. Tarihi, F. (1375 AP). *Majma-ul-Bahrain*. Tehran: Morteza Publications. [In Arabic].
24. Tusi, M. (1411 AH). *al-Ghayba*. Qom: Islamic Encyclopedia. [In Arabic].
25. Zabidi, M. M. (1414 AH). *Taj al-Arus* (A. Shiri, Ed.). Beirut: Dar al-Fikr. [In Arabic].
26. Ayatollah Khamenei. (1398/03/14 AP). The 30th anniversary of Imam Khomeini's demise. Retrieved from: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42758>